

Daniel Apostol

Criza,
a cincea putere în stat
Managementul crizelor politice
și economice, reflectat în presa
timpului în România anilor
1930-1939

Universul Juridic
București
-2009-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2009, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU
VA FI COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE
SEMNĂTURA AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI,
APPLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
APOSTOL, DANIEL**

**Criza, a cincea putere în stat : managementul crizelor
politice și economice, reflectat în presa timpului în
România anilor 1930-1939 / Daniel Apostol. - București :
Universul Juridic, 2009**

ISBN 978-973-127-236-8

336.22:070(498)"1930/1939"

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 733.673.555**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Despre criză și putere, altfel

Liderii sunt cei care, în business, desenează parcursul unei firme și fac posibilă scrierea istoriei acesteia. Liderii sunt cei care, în politică și societate, desenează trasee pe care se înscriu națiunile, cerând astfel istoriei dreptul de a fi consemnați. În pagini de aur, sau la subsol, după cum au știut să-și conducă națiunea, glorios sau dimpotrivă, în disprețul acesteia.

În vremuri tulburi, liderii sunt cei cărora prezentul și viitorul națiunii le cer decizii ferme făcând posibilă consemnarea demnă a trecutului. În vreme de criză, lumea așteaptă ca liderii să acționeze. Deciziile salvatoare vin de la acei puțini la număr care - exercitându-și puterea - fac posibilă salvarea celor mulți.

Ne-am obișnuit să spunem că avem patru puteri în stat. Legiuitorul – Parlamentul – construiește în numele societății care l-a desemnat regulile de viață politică, economică, socială, culturală, religioasă pe care societatea se angajează să le respecte. Executivul – Guvernul – aplică legile și are ca funcție principală administrarea societății din rândul căreia s-a ridicat. Justiția veghează ca viața întregii societăți să se desfășoare drept, echitabil, corect, pedepsindu-i pe cei care încalcă principiile de conviețuire stabilite de societate și enunțate în legi. A patra putere în stat este și cea mai tânără dintre cele de până acum: presa.

Obișnuim să spunem că presa este a patra putere în stat datorită rolurilor sale: informează publicul, formează și influențează opinia publică și chiar poate manipula deciziile societății căreia îi servește.

Ultimul an însă m-a făcut să cred că suntem supuși și unei „a cincea puteri în stat”: criza. Sigur, în septembrie 2008 am început să vorbim mai ales de criza economică, pentru că a căpătat o amploare neîntâlnită în istorie din 1929 încoace, lovind greu economiile fiecărei națiuni în parte și producând efecte însumate cu urmări pe termen lung la nivelul economiei globale. Criza

economică a dictat reacții, acțiuni, decizii ale tuturor liderilor: cei politici și cei din mediul de afaceri. Criza influențează și acum felul în care liderii „desenează” drumul pe care doresc să-și conducă națiunile sau companiile. Parlamentul este mai ocupat ca niciodată de pachetul de legi cu efecte directe în economie, încercând prin desenarea unui nou cadru de reglementare să atenueze șocurile economice produse de colapsul economiei mondiale. Guvernul are ca prioritate obiective pur economice: salvarea unor industrii, salvarea sectorului de întreprinderi mici și mijlocii – amenințat de falimente – salvarea unor sectoare economice intrate în declin. Dar mai ales salvarea bugetului național „atacat” de un deficit bugetar acutizat, dezechilibrat de un nivel uriaș al cheltuielilor publice în comparație cu nivelul de colectare a veniturilor de la contribuabili, persoane fizice sau juridice.

Justiția este și ea afectată de criză: sub amenințarea unui buget propriu în sărăcire, justiția face eforturi mari ca judecățile să poate fi drepte, cauzele economice sporindu-și frecvența de prezență în fața instanțelor.

Cât privește presa, aici este evident felul în care criza influențează comportamentul acesteia: îi face agenda zilnică. Brusc, oamenii sunt mult mai interesați de viața economică decât de cea politică, socială sau culturală. Brusc, crescând interesul pentru soarta banilor, crește gradul de acoperire a subiectelor economice de către mass-media, aflate la rândul lor sub amenințarea scăderilor de bugete de publicitate și operând reduceri de costuri dramatice. Consecințe directe ale crizei economice. Care, din această perspectivă, poate fi considerată o „a cincea putere în stat”.

Lucrarea de față nu și-a propus să facă portretul acestei a cincea puteri. Ci să facă relatarea modului în care elemente de criză majoră – economică sau politică – au dictat deciziile și cursul societății într-o perioadă de timp determinate și au făcut posibilă o anumită atitudine a presei. Lucrarea de față nu tratează prezentul. Este începutul unui demers mai curând academic, care a aruncat o privire asupra trecutului națiunii, încercând să facă o analiză a unui crâmpiei din Istoria contemporană a României ce a urmat unei perioade de mari convulsii economice la nivel mondial și care a adus o sumă de șocuri politice și economice la nivel

național. România după Marea Depresiune din 1929 și până la începutul celui De-al Doilea Război Mondial este țara unei sume de crize economice și politice care a influențat – precum o „a cincea putere în stat” – deciziile liderilor vremii dar și atitudinea presei vremii. Începută drept o lucrare de doctorat nefinalizat (încă), cartea de față dorește să fie un instrument util de documentare celor care, dorind să știe ce se întâmplă în prezent și interesați de parcursul națiunii în viitor, găesc cu înțelepciune să se adreseze istoriei pentru înțelegerea trecutului. Și pentru că această lucrare este mai ales rezultatul încurajărilor primite de a urma un traseu academic, nu pot încheia înainte de a mulțumi celor care au susținut acest demers: domnului profesor universitar doctor Gheorghe Buzatu, îndrumătorul academic al lucrării, doamnei profesor Stela Cheptea, autorul moral al realizării ei și bineînțeles, familiei mele care mi-a stat alături totdeauna.

Septembrie 2009, Daniel Apostol

Soției mele, Irina

Capitolul I

Introducere. Definirea termenilor

Criza, ca și războiul, face parte integrantă din viața societății omenești, în ansamblul ei. Nici o societate nu s-a dezvoltat și nu se dezvoltă linear, ci cunoaște momente simetrice, asimetrice, evoluții rapide și stagnări, progrese și regrese, situații de normalitate și de anormalitate, crize și conflicte. Omenirea se luptă cu ele de la începutul existenței sale și va duce această luptă până în ultima clipă a condiției umane. Aserțiunea, general valabilă, nu trebuie ridicată însă la rang de postulat universal, situațiile anormale/de criză nu trebuie privite ca o fatalitate față de care omul trebuie să ridice neputincios din umeri, ci drept o realitate socială, politică, economică, internațională de care trebuie să se țină seama, dar care poate fi ținută sub control.

Spațiul public creat de mass-media contemporană este suprasaturat cu noțiunea de „criză” și feluritele ei manifestări: crize militare, politice, intelectuale, morale, naționale sau internaționale; România post revoluționară pare a trece zilnic prin crize majore, fatale pentru existența statului și cetățenilor ei, crize politice provocate de aparent banale situații conflictuale dintre lideri politici, crize de pâine, de apă, de lumină sau de ...natură!

Presa alimentează sau, uneori, generează aceste situații. Presa este cea care formează și orientează opinia publică. Crizele sunt sarea și piperul ei, în condițiile în care, acum ca și în antichitate, poporul este ahtiat după „circ și pâine”. Mediile analizează, la palier de cunoaștere variate, nașterea, evoluția și rezolvarea crizelor. Economisții analizează criza după criterii specifice, atribuindu-i caracteristicile unor fenomene cu urmări

nefaste pentru instituții și grupuri sociale afectate: inflație, șomaj, stagnare, recesiune. Politologii au în vedere aspectele negative ale implicării politicului, atribuind crizelor cauze legate de eșecul conducerii politice, de inconsistența sau incoerența sistemului politic, de inabilitatea partidelor politice de a rezolva conflictele sociale. Sociologii identifică originea crizelor în inechități sociale, în scăderea motivației și inițiativei, în revolta împotriva autorităților. Istoricii evaluează situațiile de criză la nivel global, punându-le pe seama dezechilibrelor ce apar între elementele constitutive ale societăților datorită fenomenelor de dinamică socială: creșterea puterii militare a unora dintre state, accentuarea tehnologizării.

Jurnaliștii privesc criza dintr-o perspectivă multidisciplinară. Situațiile de criză transformă discursul mijloacelor de comunicare în masă. Acestea pretind că au o anumită autonomie, dar, în același timp, prin atitudinea și comportamentul lor, ele sunt instituțiile cele mai vulnerabile și imprevizibile. Tipurile predominante de mediatizare în timpul crizelor au făcut să fie pusă sub semnul întrebării independența și neutralitatea presei.

În mediatizarea crizelor în care sunt implicați actori importanți, mass-media riscă să devină partinică, uneori tacit, alteori direct, în funcție de propriile interese; ea poate aplatiza sau poate amplifica un conflict sau o criză, poate fi utilizată de politicieni, oameni de afaceri etc. pentru atingerea unor scopuri foarte precise.

Dincolo, însă, de toate aceste reflecții teoretice și situații practice, nu trebuie uitată figura individuală a ziaristului, formația, pregătirea și disponibilitatea lui psihică și intelectuală de a își asuma și utiliza întreg conținutul noțiunii de „deontologie”. Ceea ce reclamă din partea acestuia în primul rând o bază teoretică, istorică solidă. Istoria și jurnalismul sunt, în ultimă instanță, două componente esențiale și inseparabile.

Încercând să combatem întemeiat vechea și atât de populara aserțiune potrivit căreia „Din istorie se învață un singur lucru: să nu se învețe nimic”, am întreprins o cercetare care, în esență, vizează legătura stabilită într-o perioadă istorică foarte clar delimitată (1930 – revenirea la tronul României a lui Carol al II-lea

– și 1939 – începutul celui de-al doilea război mondial) între factorii de putere, generatori/manageri ai crizelor perioadei și presa, ca element de legătură între opinia publică și puterea din România vremii.

Ceea ce ne-a determinat și motivat în alegerea temei și desfășurarea cercetării a fost, pe de o parte, actualitatea ei, pe de altă parte, necesitatea de a intra, la nivel inițial, într-o zonă în care istoriografia românească nu și-a spus pe deplin cuvântul: drumurile noastre științifice în biblioteci și arhive nu ne-au pus față în față cu o lucrare de sine stătătoare referitoare la relația extrem de complexă și dificil de conturat dintre presă și putere în perioada sus-menționată.

Dacă pentru fiecare dintre termenii relației în cauză literatura de specialitate este abundentă, în ceea ce privește modul de reflectare în presă a crizelor perioadei interbelice, modul în care puterea a gestionat crizele/ a manipulat opinia publică prin intermediul presei, hiatusul este aproape total.

În ceea ce privește spațiul românesc interbelic există numeroase lucrări care tratează crizele perioadei, multiple și cu extensii largi asupra tuturor domeniilor. Este vorba, în primul rând, de marile lucrări, monografice, referitoare fie la viața politică în ansamblul ei, dintre care sunt de referință cele ale profesorului I. Agrigoroaie¹, M. Cazacu², Gh. Buzatu și I. Scurtu³, fie la diferitele partide politice, la marile partide politice care au asigurat, până la un moment dat, funcționarea sistemului democratic în România interbelică⁴. În ceea ce privește abordarea temei luată aici în cercetare, se poate afirma fără teama de a greși că în toate aceste lucrări de mare amploare se menționează și se analizează fenomenele complexe de criză care au tulburat

---

¹ I. Agrigoroaie, *România interbelică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001; C. Preda, *România postcomunistă și România interbelică*, București, Meridiane, 2002.

² M. Cazacu, *România interbelică*, București, Noi Media Print, 2003;

³ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX, 1918-1948*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

⁴ I. Alexandrescu, I. Bulei, I. Mamina, I. Scurtu, *Partidele politice din România (1862-1994)*, București, 1995; I. Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1992.

România anilor interbelici, făcându-se, inevitabil, apel la una dintre componentele esențiale în analiza acestor situații, respectiv presa, atitudinile și valențele acesteia în contextul istoric determinat.

I.1.	Crizele

Definirea noțiunilor de criză, management al crizelor, presă, sunt fundamentale pentru abordarea unei teme care are ca scop analiza crizelor interbelice și modul lor de reflectare în presa vremii, precum și a modalității în care puterea a știut să gestioneze aceste crize, să manipuleze opinia publică prin intermediul presei. Definirea acestor noțiuni fundamentale pentru cercetarea de față implică apelul la fenomene și definiții actuale dar care, prin extrapolare, pot fi aplicate la nivelul perioadei interbelice.

În zilele noastre, criza a devenit o stare cotidiană, iar cuvântul a intrat în vocabularul curent al conducătorilor de instituții, al jurnaliștilor și al publicului larg. Prezența aproape continuă a crizelor, plasate în cele mai diferite instituții, a făcut ca tot mai mulți lideri politici, conducători de întreprinderi, specialiști în management și practicieni ai relațiilor publice să vorbească despre „gestiunea crizelor”, despre „managementul crizelor”, despre „comunicarea de criză”.

Orice organizație se poate confrunta cu o situație de criză, în măsură să pună în pericol funcționarea ei normală și reputația de care se bucură într-o anumită comunitate. Unele crize sunt previzibile și pot fi prevenite, altele nu pot fi bănuite sau nu pot fi anticipate în mod corect. Experiența a arătat că, în ciuda tuturor precauțiilor luate pentru stoparea sau controlarea unei situații de criză, de obicei aceasta scapă de sub control și ia amploare. În aceste condiții ea poate aduce prejudicii grave societății, dacă nu

este gestionată corect din punct de vedere al comunicării. Altfel spus, o bună comunicare în timpul crizei poate să atenueze și chiar să împiedice reacțiile negative ale opiniei publice.

Criza este rezultatul amenințărilor din mediu, corelate cu slăbiciunile organizației. Ea apare atunci când amenințările din mediu interacționează cu slăbiciunile din interiorul organizației. În cercetările, dezbaterile și practicile recente din domeniul relațiilor publice, situațiile de criză sau de pre-criză sunt definite ca fenomene de întrerupere a funcționării normale a unei organizații și ca momente de blocare sau de proastă organizare a schimbului de informații dintre organizație și publicul ei, intern sau extern.

Crizele apar, în consecință, ca fenomene ce pot aduce daune unei organizații, atât în planul pierderilor materiale, cât și în acela al prestigiului social, prin deteriorarea imaginii publice. O atenție aparte este acordată de specialiști tipologizării crizelor, descompunerii lor în etape specifice și identificării unor strategii adecvate de gestionare a crizei. Astfel, crizele pot fi clasificate după: cauze (datorate unor factori interni sau externi, conjuncturali ori structurali); derularea în timp (bruste sau lente); amploare (superficiale sau profunde); nivelul la care acționează operaționale (afectează activitatea curentă) - strategice (afectează elaborarea strategiilor) - identitare (afectează identitatea organizației); consecințe (afectează personalul, clienții, partenerii, opinia publică).

Termenul „criză” este unul dintre cele mai utilizate în abordarea situațiilor de incertitudine/discontinuitate¹ care se produc, la un moment dat, în diferite domenii: economic, politic, social, cultural, moral. Înțelesurile termenului sunt multiple, în funcție de domeniul în care se utilizează conținutul său căpătând conotații și semnificații specifice.

Originea termenului se regăsește în Grecia antică, provenind de la verbul „krinein” – „a judeca”, „a separa”, „a discrimina” sau

---

¹ V. Marin, *Criza ca fenomen geopolitic. Implicațiile imaginii în planurile crizei geopolitice*, în *Gestionarea crizelor politico-militare și umanitare*, coord. Adrian Locusteanu, Vasile Simileanu, București, Editura TOP FORUM, 2005, p. 39.

„a decide”. Termenul grecesc „krisis” – „judecată” sau „decizie” a suferit, de-a lungul timpului numeroase modificări în ceea ce privește interpretarea sa. În latina Evului Mediu, acesta devine „crisin”, „crisis”, iar în secolul al XVI-lea și ulterior „criză”. Fundamentul etimologiei cuvântului rezidă în noțiunea de decizie, dar sensul dezvoltat ne duce către noțiunea mai largă de management sau gestionare a unor astfel de situații. În conținutul și interpretarea oricărei definiții a crizei există și nu poate fi ignorată obligația de a decide¹. Raymond Aron – care se referea doar la crizele războiului rece – definea, din această perspectivă, crizele: „În timp ce războiul nu este o soluție [...] criza este acea formă de violență reținută, de înfruntare neconcretizată, destinată a cântări greu în balanța decizională a celuilalt, pentru a-l constrânge să renunțe la interesele sale legitime și a obține de la el concesiile care nu corespund mizei, pentru a evita riscul războiului total [...]”².

Criza constituie deci o situație de anormalitate la nivel național sau internațional, în care sunt amenințate sau perturbate grav valorile fundamentale, echilibrul și stabilitatea politică, economică și socială a țării, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, valorile materiale și culturale, mediul înconjurător, interesele și obiectivele statului³.

Din punct de vedere politic, criza a fost definită, în perioada regimului comunist, drept „o situație dificilă în care clasa dominantă nu mai poate exercita conducerea politică a societății, folosind vechile metode și forme de organizare și de activitate”⁴; se putea manifesta ca o *criză de regim* a sistemului politic; ca o *criză de guvern (ministerială)*, când între demisia unui guvern și instalarea altuia are loc o intensificare a agitațiilor și frământărilor

---

¹ *Ibidem*, p. 40.

² Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, București, Editura All, p. 143.

³ http://www.c-cultural.ro/biblioteca%20virtuala/simpozion/situatii_urgenta/ros/

⁴ *Mică enciclopedie de politologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

politice, sau o *criză de sistem*, când regimul politic existent și, odată cu el, întreaga organizare socială sunt în situația de a fi răsturnare prin mișcări sau acțiuni revoluționare¹.

Criza, ca fenomen al evoluției politice moderne poate fi privită dintr-o dublă perspectivă. Pe de o parte se poate defini criza ca o dimensiune supraordonată determinantă pentru viața și acțiunea politică. Pe de altă parte, criza înseamnă orice amenințare semnificativă la adresa sistemului politic existent și, în special, diferitele evenimente care conduc la o schimbare importantă. Prin aceasta se înțelege într-un sens mai restrâns încercarea de a influența prin forță sau prin amenințarea cu forța politica unui guvern, de a o schimba și de a îndepărta conducători politici sau organizații politice. Noțiunea cuprinde deci elemente deosebite cum ar fi tulburările cu scopuri neclar conturate, loviturile de stat date de membri ai unei elite împotriva membrilor altei elite.

La ambele nivele, pe lângă criza guvernamentală și de sistem în extensie (și criza din cadrul conducerii politice) pot fi deosebite mai multe tipuri de crize: criza de identitate, de integrare, de legitimare.

I.2.

Managementul crizelor

Programele de răspuns la criză, gândite și aplicate de departamentele de relații publice, trebuie să se bazeze pe diferite strategii de comunicare, în măsură să influențeze publicul și să schimbe modul în care acesta interpretează criza. Tocmai datorită faptului că o criză apare ca o ruptură, ca o situație nedorită, care întrerupe funcționarea obișnuită a unei organizații și care afectează imaginea ei la nivelul publicului, este necesar să existe o strategie

¹ *Ibidem.*

globală de întâmpinare a crizei (managementul crizei), un grup de specialiști bine pregătiți (celula de criză) și o politică de comunicare adecvată (comunicarea de criză).

Managementul crizei reprezintă o colecție de măsuri pregătite din timp, ce permit organizației să coordoneze și să controleze orice urgențe. Un management eficient permite organizației să își maximizeze șansele și să reducă pericolele cu care se confruntă. Managementul crizelor reprezintă un set de factori concepuți pentru a combate crizele și a reduce daunele provocate de crize. El încearcă să prevină sau să reducă efectele negative ale crizelor și să protejeze organizația, publicul implicat și domeniul respectiv de pagubele posibile.

Atitudinile managerilor față de situațiile de criză se încadrează în trei tipuri esențiale de strategii: intervenția în punctul de naștere al crizei – trebuie să se facă tot ce este posibil pentru a opri declanșarea unei posibile stări de criză; intervenția în timpul crizei – eforturile trebuie îndreptate către limitarea extinderii crizei și către controlarea comunicării dintre organizație și publicul ei; neintervenția – se consideră că situația nu poate fi stăpânită și că ea se va rezolva în timp.

I.3.

Presa

Prin presă se înțelege totalitatea modalităților de comunicare care pot ajunge la un număr foarte mare de oameni, fiind o formă de exprimare a libertății de gândire care contribuie la formarea opiniei publice.

„Presă s-a născut din necesitatea cunoașterii; curiozitatea umană, baza oricărei cunoașteri și oricărei victorii științifice, este aceea care și-a dat-o această instituție, a dezvoltat-o și a apărut-o”¹, deci ziarele trebuie să satisfacă setea de cunoaștere și

¹ Friedrich Sieburg, *Le role intellectuel de la presse*, p. 32.

de senzațional a mulțimilor, căci marele public dintotdeauna a fost pasionat de evenimentele extraordinare care aveau puterea de a întrerupe monotonia vieții cotidiene.

Mijloacele de informare în masă – ceea ce astăzi numim cu un termen cuprinzător mass-media – au fost puse, cel puțin din punct de vedere tehnologic, sub tutela autorității, politică sau religioasă, funcție de zonă sau de perioada de dezvoltare a respectivelor mijloace și a societății în general. Tiparul a fost utilizat exclusiv, inițial, pentru răspândirea ideologiilor acceptate de societate în acel moment istoric. Și în prima fază de dezvoltare este vorba despre idei/autorități religioase, într-o Europă a religiilor și interdicțiilor religioase. Primele realizări ale lui Gutenberg au constat în multiplicarea Bibliei sau la transmiterea informațiilor de natură strict religioasă.

În 1631 apărea în Franța primul hebdomadur, *La Gazette*, care a fost pus sub controlul direct al cardinalului Richelieu¹. Medicul regelui, Theophraste Renaudot, a obținut de la cardinal monopolul presei². *La Gazette* a fost organul oficial al puterii, în care Ludovic al XIII-lea publica în mod regulat.

Ca atare, informațiile reprezentau nu atât politica oficială, cât mai mult dorințele și ideile, activitățile cotidiene ale conducătorilor Franței. La 6 iulie 1650 apărea, prin grija lui Timotheus Ritsch cotidianul „Einkommende Zietung”, primul cotidian de informații, urmat, la 11 martie 1702 de cotidianul londonez „Daily Courant”.

Secolul al XVIII-lea a înregistrat puternica dezvoltare a presei cotidiene, locul de frunte în ceea ce privește numărul și ritmicitatea aparițiilor deținându-l Anglia, dar „epoca de aur” a presei cotidiene occidentale a fost perioada cuprinsă între 1870 și primul război mondial³, caracterizată cu deosebire prin libertatea presei și extinderea presei știrilor, prin apariția agențiilor de presă,

---

¹ *Mass media și democrația*, antologie realizată și comentată de Doru Pop, Polirom, 2001, p. 11.

² www.linternaute.com/histoire/categorie/histoire-de-la-presse.

³ V. Vișinescu, *O istorie a presei române*, Editura Victor, p. 13.

prima dintre ele fiind înființată în anul 1853 de către Charles Havas, transformată ulterior în Agenția France Press¹.

Spațiul românesc s-a integrat, cu o oarecare întârziere, dar încercând și reușind să recupereze decalajul față de Occident. Fără a intenționa să facem un cât de scurt istoric al presei românești, deoarece nu este în spiritul cercetării de față, ne mărginim la a aminti faptul că prima gazetă în limba română, datorată lui Ion Heliade Rădulescu și C. Moroiu a fost „Curierul românesc”, care poate fi considerat punctul de pornire al unei activități gazetărești cu nimic mai prejos decât cea dezvoltată în țările vestului european, atât în ceea ce privește stilul, posibilitățile de informare, tirajul etc. În egală măsură presa românească a îndeplinit funcțiile similare ale „surorilor” mai mari din vest și în egală măsură s-au situat în relația cu mediul politic.

Până la apariția ziarelor destinate publicului larg, la sfârșitul secolului al XIX-lea, informațiile erau destinate unei elite aristocratice sau financiare, marilor bancheri și aristocrației militare².

De la începuturile presei, a mijloacelor de informare publică, s-a manifestat tendința puterii, statului, prin organele sale constituite, de a prelua și exercita controlul asupra mijloacelor de informare în masă. Unul dintre mijloacele cele mai sigure de control era cel de natură financiară, fiscală, prin care erau direcționate tendințele majore din zona informațiilor.

La început, un alt tip de constrângere se referea la partea strict tehnologică a publicării informațiilor: producția lor era extrem de greoaie; ziarele se realizau manual, tipărițele scoteau foi volante la intervale mari de timp, iar prețurile de editare și de transport erau cu totul prohibitive³. Mai mult decât atât, presa

---

¹ Cu privire la istoria presei, a mijloacelor de informare în masă istoriografia este foarte bogată. Ne mărginim la a menționa aici, ca fiind fundamentale pentru orice cercetare legată de domeniul mass-media, Melvin De Fleur, Sandra Ball-Rokeach, *Teorii ale comunicării în masă*, Iași, Editura Polirom, 1999; M. Mc. Luhav, *Mass-media sau mediul invizibil*, București, Editura Nemira, 1999; M. Petcu, *Puterea și cultura*, Iași, Polirom, 1999.

² *Mass media...*, p. 11.

³ *Mass media...*, p. 11.

inițială depindea, din punct de vedere economic, de elitele economice și financiare ale statului respectiv.

Tentativele guvernelor de a controla în diferite modalități și de a manipula mass-media sunt istorice și universale: pentru că mass-media a fost și este acum considerată o forță politică importantă. Prin controlul asupra informațiilor, guvernele au încercat și încearcă să mențină intact sistemul politic. Deși controlul a existat și există în toate societățile și tipurile de guvernământ, extinderea, natura și scopurile sale variază. De fapt, nicidecum în decursul istoriei și în nicio zonă a lumii nu se poate vorbi despre o libertate absolută a presei. La modul general, țările cu un regim autoritar exercită un control mai amplu și mai rigid față de sistemele politice democratice, dar ambele dispun de metode specifice pentru a verifica și controla presa¹.

În primul rând este vorba despre natura sistemelor politice: sistemele în care libera exprimare a opiniei reprezintă o valoare fundamentală a societății, în sistemele democratice deci, mass-media tinde să dezvolte și să se manifeste fără îngrădiri, cel puțin fără îngrădiri vizibile, ci acceptabile și acceptate de către ambele părți. Libertatea presei se manifestă cu precădere în țările unde guvernele sunt consolidate și stabile din punct de vedere economic și politic. În țările unde guvernele sunt instabile și resursele limitate, mai cu seamă în perioadele de criză marcată, criză mondială reflectată în structurile economice, sociale și politice naționale, tolerarea unui comportament al presei susceptibil a înlătura guvernul sau a distruge sistemul, este absolut dificilă, de fapt este de netolerat.

Într-un sistem democratic/neautoritar, se prezumă că guvernul este considerat a se afla în slujba poporului, dar, în același timp, sunt potențial coruptibile sau agresive față de cetățeni, ca atare trebuie supravegheate, atenționate și criticate continuu. Mijloacele de informare în masă, în contextul acestor sisteme politice, sunt privite ca mijloace de prezentare obiectivă a binelui și răului, de monitorizare a exceselor sau greșelilor

---

¹ Fred Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, *Four Theories of the Press*, University of Illinois Press, Urbana, 1963, *passim*.

executivului, legislativului sau puterii judecătorești. Forța lor astfel exprimată are o bază de necontestat, respectiv înscrierea în constituția a dreptului la liberă opinie, la liberă exprimare.

În ceea ce privește strict metodele de control asupra mijloacelor de informare, acestea sunt mai greu de decelat în sistemele non-autoritare. Teoretic, intrarea în zona presei este liberă, deschisă oricărui individ, indiferent de spectrul politic care îl atrage pe acesta. Controlul guvernamental se poate exercita în scopul protejării supraviețuirii statului prin norme juridice, protejarea politicilor diplomatice, respectiv unor tratative diplomatice în derulare, protejarea reputației și a dreptului la viață privată a indivizilor sau protejarea normelor fundamentale de conduită ale societății.

Toate societățile au legi drastice în ceea ce privește trădarea și seditia care interzic publicarea și transmiterea unor informații care ar putea fi de natură să pună în pericol siguranța națională. În egală măsură, societățile Europei interbelice aveau legi stricte în ceea ce privește les-majestatea, insulta publică adusă suveranului sau membrilor oricărei case regale.

Puterea controlează mijloacele de informare în masă în cadrul oricărui tip de regim, variabile fiind modalitățile și măsurile în care se realizează acest control.

Controlul asupra mass-mediei, cu un termen cât se poate de modern, asupra presei, termen adecvat perioadei istorice la care se referă lucrarea de față, înseamnă posibilitatea acesteia de a gestiona crizele de orice natură apărute într-o societate, la nivel politic, economic, social sau la nivelul ideologiilor, mentalităților.

În spațiul românesc, se constată, după unire, un amplu proces de diversificare, datorat atât creșterii numărului partidelor și formațiunilor politice, cât și datorită diversificării ariilor de cultură și mediilor sociale în care puteau fi răspândite mijloacele de informare în masă.

De asemenea, între cele două războaie, presa românească începe să adere la principiile ziarului modern: preț de copertă scăzut, tiraj mare și finanțare din reclamă. Apar marii directori de gazete, ca Pamfil Șeicaru sau Stelian Ionescu, Stelian Popescu, în persoana cărora succesul social și charisma de îndrumători

editoriali s-au întâlnit uneori – din parcurgerea jurnalelor interbelice am putea spune că nu de puține ori – cu acuzații de corupție.

Directorul „Universului” era „vânat” cu predilecție de către organele de presă ale național-țărăniștilor, acuzat de oportunism și lipsă de patriotism, prin prisma a ceea ce publica ziarul pe care acesta îl conducea. Mai exact, împotriva guvernului și Partidului Național Țărănesc: „... organul dlui Popescu care nu numai că nu e patriotic, dar este și imoral, profund imoral, judecând după făptura patronului care conduce stabilimentul. .... Ieri în slujba altora, azi sub ordinele partidului liberal, întotdeauna slujind cu speranța unei recompense oarecare, Stelian Popescu și-a compus un temperament de argat dispus la cele mai umilitoare întrebuițări. ....”¹.

Polemica intelectuală continua mai ales prin exponenții de dreapta: Eliade, Cioran, Noica. Geo Bogza și F. Brunea-Fox duc gazetăria pe teren, unde realizează reportaje faimoase. Nu este de neglijat, din aceeași perioadă, personalitatea lui Păstorel (Alexandru Osvald) Teodoreanu, publicist care a dovedit ca poți răni mortal prin cuvinte, relaxat și cu detașare.

O clasificare a presei interbelice este necesară pentru a putea aborda fondul problematic al lucrării de față; atitudinile autorităților, guvernului, partidelor politice, suveranului sau membrilor casei regale/camarilei s-au orientat în funcție de posibilitatea de utilizare a unui anumit tip de presă, în ceea ce privește problemele economice, politice sau sociale – nu este contextul pentru abordarea problematicii presei literare. Prin urmare, criteriul de clasificare pe care îl vom utiliza aici, pentru atingerea scopului propus este cel care ia în considerare apartenența/neapartenența la un partid sau la o formațiune politică a unui organ de informare în masă.

În epocă a fost propusă și un alt fel de tipologizare, care nu vine în contradicție cu cele de mai sus, și pe care ne mulțumim să o enunțăm, pe baza documentelor de arhivă.

---

¹ *Măhnirile dlui Popescu*, în „Dreptatea”, 24 mai 1930, p. 1.

Clasificările de acest tip pot lua în considerare o întreagă serie de criterii. Spre exemplificare, într-o dare de seamă a Asociației Presei Periodice din România se făcea următoarele categorisire:

„După modul cum apar astăzi în România revistele și ziarele periodice ele pot fi repartizate în următoarele cinci categorii:

Revistele literare de știință popularizată, de cultură generală sau populară, născute dintr-o necesitate socială și destinate a servi opera de culturalizare a țării.

Revistele de specialitate, care servesc interesele generale, redactate de anumite corpuri tehnice, cum sunt: medici, ingineri, avocați, militari, magistrați, funcționari administrativi, agronomi, medici veterinari, învățători, preoți etc.

Reviste și buletine ale instituțiilor de stat și particulare: ministere, camere de comerț și industrie, camere de agricultură, de muncă etc.

Reviste și ziare ale diferitelor organizații politice, destinate a face propagandă partidului care le susține.

Reviste și mai ales ziare lipsite de directivă sau de un rol social și apărând numai în scop de a primi subsidii de la anumite instituțiuni de stat ori particulare, în folosul personal al celor care le editează.... cele din ultima categorie ar trebui să dispară, în însuși interesul prestigiului celorlalte”¹.

Presa de partid este principala curea de transmisie care leagă conducerea partidului de cadrele sale, de aderenții și de masele de simpatizanți/electorii. Propaganda prin intermediul presei este necesară partidului respectiv nu numai pentru a forma și menține unitatea ideologică și disciplina organizatorică a propriilor cadre, cât și pentru a capta noi elemente, masele neutre, neîncorporate încă în vreun partid sau formațiune politică, mase care oscilează între dreapta și stânga.

Astfel pusă problema este evident faptul că un partid are nevoie înainte de toate de o presă de opinie, o presă care să

---

¹ „Dare de seamă pe anul 1936 a Asociației Presei Periodice din România”, ANIC, Fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, dosar nr. 350/1936, f. 7v.

introducă în rândul maselor linia sa politică, doctrina, programul, strategia și tactica și numai pe plan secund se poate defini ca o presă de informație. Ca atare, propaganda prin intermediul presei de partid nu este un scop în sine, ci un mijloc rapid de organizare politică a maselor și de gestionare a existentelor – la acel moment dat – sau prezumtivelor crize.

Utilizarea sintagmei de management al crizelor aplicabilă la perioada interbelică ar putea avea unele conotații de modernizare forțată a unor structuri și situații valabile doar pentru o anumită epocă. Cu toate acestea, din definirea termenilor se poate observa cu ușurință faptul că nu este câtuși de puțin vorba despre o modernizare forțată și fără acoperire; dimpotrivă utilizarea acestor termeni sau sintagme în contextul definirii lor conceptuale foarte exacte poate reda o imagine mult mai veridică a unor evenimente sau personalități obișnuite a fi private dintr-o perspectivă clasic-statică.

Pornind de la definirea generală a crizelor, particularizarea identificărilor conceptuale la nivelul tipurilor de criză, pe de o parte, de la definirea sintagmei „management al crizelor”, am încercat, pe parcursul cercetării, să aflăm în ce măsură crizele României interbelice se pot încadra într-unul dintre tiparele mai sus-menționate și în ce măsură, pe acest palier de timp istoric, se poate discuta despre o gestionare premeditată a crizelor care au tulburat România interbelică.

În ce măsură puterea, înțelegând prin aceasta, guvernul și suveranul, au examinat, au prevăzut și au utilizat pârgghiile oferite de mecanismele instituționale și constituționale (până în anul 1938) pentru a preveni și/sau dezamorsa crizele politice, economice, sociale sau de mentalitate din perioada 1930-1939.

În această perspectivă, putem aborda, în acest moment al tentativei noastre de renunțare la niște tipare rigide de evaluare a evenimentelor foarte controversate și acum ale perioadei interbelice din istoria României, modul în care crizele de orice natură care au lovit România interbelică au fost gestionate de către putere.

Despre gestionarea sau managementul crizelor interbelice și reflectarea acestor acțiuni în presă se poate vorbi, de fapt, doar